

DE EMENDATIONE LVCANI

COMMENTATIO PHILOLOGICA

SCRIPSIT

ET

SYMMORVM IN PHILOSOPHIA HONORVM
AVCTORITATE AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
IN VNIVERSITATE FRIDERICIA GVILELMIA RHENANA
RITE OBTINENDORVM CAVSSA

VNA CVM SENTENTIS CONTROVERSIIS

DIE VII. MENSIS AVGVSTI A. MDCCCLIII.

PVBlice DEFENDET

GVILELMVS STEINHART

SCHOENHVRGENSIS.

ADVERSARIORVM PARTES SVSCIPIENT:

GVILELMVS IVNGHANS, SEM. PHIL. SOD. ORD.
FRIDERICVS MVENSCHER, SEM. PHIL. SOD. ORD.
CAROLVS SCHNELLE, PHIL. DR.

B O N N A E

IMPRESSIT I. F. CARTHAVS.

113 Fm

Haud multi sunt inter poetas Latinos qui diuersis tem-
poribus tam diuersam experti sint existimationem, quam M. An-
naeus Lucanus, qui cum et propter argumenti quod carmine
suo tractauit grauitatem iuuenilemque quem prae se fert ardo-
rem et feruens quoddam ingenium non tantum apud aequales
studiose lectitatus sit, cuius rei locupletissimos testes habemus,
grammaticos ueleros saepissime praecepta sua exemplis ex eo
petitis firmantes, uerum etiam apud posteriorum saeculorum
homines tantam excitari admirationem ut quidam si dis placet
uel cum Vergilio eum comparare ausi sint (uerba I. C. Sca-
ligeri in hypercritico), ab aliis tamen, et aequalibus populari-
busque, uelut Quinctiliano Petronio Frontone, et a recentiorum
temporum uiris doctis, uelut Scaligeris Burmannis aliis seue-
rissimum idque non iniustum expertus est iudicium, quod tan-
dem praeualere coepit, ita ut eius carmen toto abhinc saeculo
unum tantum inuenerit, qui ei toti laudabilem nauaret operam,
praeter hunc uero omnes illud magis magisque neglexerint.
Qui factum est ut Lucani carmen nondum ad certam artis
rationisque normam constitutum habeamus, qui enim post mul-
tos priorum saeculorum editores, quorum nullus fere bonos
libros habuit, aut sicubi habuit emendationi non bene adhibuit,
primus laudabili diligentia in hoc carmine, et emendando et
interpretando usus est, Franciscus Oudendorpius, cuius editio
Lugdunae prodiit anno 1726, cum optimis Vossianis codicibus in-
structus esset, facere non potuit quin multa ex eis recte emen-
daret: sed neque hic neque aequalis eius Germanus, Theo-
philus Cortius, qui biennio ante Oudendorpium minorem editionem
publici iuris fecerat — quem ad maiorem editionem laborio-

sissime conlegerat adparatum, imperfectum tamen propter praematuram mortem reliquerat, Weberus demum Lipsiae anno 1829 edidit — certum in eis adhibendis consilium secuti sunt. itaque Oudendorpius tantum quantum poterat non praestitit, Cortius uero ne id quidem quod debebat, primam corripiens in *squalidas uidi leniter uocabulis* I 368, II 71 360, choriambumque pro dactylo ponens V 579, *Trade sinus. Italianam si coelo auctore recusas*, neque multum utilitatis adferunt uariae lectiones ab his et in Nicpao *Heinsio* (huius diuinae sunt conlationes quae in Burmanniana extant) conlectae, cum pro temporum illorum more nec plenae nec certae sint: Oudendorpius quidem de Vossianis I et II multa falso retulisse ipse certo adfirmare possum, nec de Cortio cur multo melius sentiam uideo. neque plus praestitit Petrus *Burmannus*, qui Latcanum edidit Leidae anno 1740, quem maiorem litteris utilitatem allaturum fuisse credo, si Heinsianas conlationes Bentleio roganti tradere quam in suum usum conuertere maluisset. Richardus enim *Bentleius* qui uergente iam senecta Lucano quoque operam dedit, ob ipsam illam Burmanni inliberalitatem ad tres priores tantum libros adnotationem suam absoluit, quam duodeviginti post eius mortem annis Cumberlandius edidit (1760), repetiuit in sua editione Weberus, plenam illam logregiarunt observationum, quamuis uir summus nimis seueram punit castigatiue sermonis normam secutus sit, quae quanto acrius Horatio Terentioque tanto cautius Lucano adhibenda est, ut eius carmen nec absolutum nec perpolutum essa satis constat. praeter hos autem unus tantum hoc ipso saeculo toti Lucano utilissimam operam nauauit (cuiusmodi enim homines qui uelut Ezra de Clercq van *Ieper* Batauus in paucis tantum libris artificii magis quam arte elaborauerunt, aut uelut notissimus editor Quaedlinburgensis, quem iure Bernhardus in editionum recensione deserto silentio praeteriit, ita ratione destituti fuerunt, ut editionem quandam Argentinensem saeculi XVI quam libros manu scriptos sequi mallent, sciens praetermitto): sed neque hic, qui est Carolus Fridericus *Weberus* nunc Marpurgensis,

admodum felici fortuna usus est, cum is, quominus quartum editionis uolumen commentarios ualde desideratos complexurum adiceret, aliis caussis prohibitus sit.

Quae cum ita essent firmumque ad Lucani carmen aliquanto certius constituendum fundamentum inde peti non posse intellexissem, Ritschelii praeceptor carissimus auctor mihi extitit, ut ipse Leidam me conferrem ad Vossianos primum et alterum Oudendorpi, quorum illum propter maximam laudem ab Heinsio aliisque et tribuam, hunc propter multa bona et quaedam singularia, quae Oudendorpius ex eo adnotauerat, noua conlatione prae ceteris dignos credebam, diligenter excultendos. quod consilium secutus mense Aprili huius anni Leidam profectus ibique ab Iacobbo Geelio uiro clarissimo, quae insignis eius erga omnes est humanitas, benignissime exceptus liberalissimeque adiutus sum, ita ut duos illos codices quanta potui diligentia conferre mihi licuerit, nec facti me paenitit, cum quanta alterius praecipue sit utilitas ad carmen Lucani constituendum mox intellexerim. itaque quae haec uia repperisse uideor, argumentis confirmare hac commentatione studui, cuius maxima pars haec ipsa disputatio continebitur. adiecti autem in calce quae de schedis Lucani palimpsestis Vindobonensibus iudicanda esse putauit, quia praeter ipsam Eichenfeldi descriptionem qua usus sum nusquam accuratius de eis expositum esse uidi. —

rouscip. tantumque...
 rouscip. tantumque...
 rouscip. tantumque...
 rouscip. tantumque...
 rouscip. tantumque...

Codex Vossianus secundus Oudendorpi (B) qui est in catalogo uetera Leidensi p. 372, no. 63, teste Geelio saeculo decimo scriptus, constat paginis CCLVIII, forma oblonga Luceti oblongo persimili. singulae paginae sunt uersuum tricennum binum: adparet autem librariorum ante quam singulas conscriberent in archetypo suo tricesimum secundum quemque uersum nota quadam signasse: ubicunque enim negligentia uersum omiserant, eum in fine paginae numero illo non aucto addiderunt; ubi uero falso uersum in continuitatem carminis receperant, ne notam illam excederent, plus tricenum binum uersuum paginas effecerunt, quod quibus locis factum sit postea dicam. schedarum autem prima soluta est — primam enim fuisse praeter illa quae in ea legi statim referam etiam hoc docet, quod primus quaternionum *I II III e. q. s.* numeris in extremis paginis signatorum septem tantum schedas continet — hanc igitur primam schedam antea cum alia conglutinatum fuisse et ipsius glutinis in pagina uacua reliquiae et abruptum eius initium quod sit quinto hexastichi illius *Corduba me genuit* uersu satis ostendunt. praeterea eadem habet scholion de *ciuili et plus quam ciuili bello*, quod excipit uita Lucani inedita, ab his uerbis incipiens, *Lucanus iste Hispanus genere Cordubensis fuit regione, dignitate uero et eruditione Romanus*, quae uita etiam in Florentino VIII extat (cf. Weber t. III p. LII praefationis), conficta ea quidem ex Suetoniana. scripsit uero hanc paginam librariorum tertius: plures enim librarii scribendi operam ita inter se partiti sunt, ut singuli fere singulorum librorum partes conscriberent. qua re non minus quam erroribus omnium simillimis, inprimis uero subscriptione

de qua mox dicam eodem omnes archetypo usos esse intelligitur; itaque quas singuli partes conscripserint, hoc quidem loco enumerare non opus est. eodem uero librarii singulis libris primo excepto argumenta ex eodem archetypo pari omnium negligentia transcripserunt, tribus libris qui sunt II VII X subiecerunt memorabilem hanc subscriptionem, *Paulus Constantinopolitanus emendati manu mea solus*, minoribus litteris exaratum post librum secundum, capitalibus post decimum et septimum, quorum in hoc praeterea haec subiecta sunt: **LEGENTE (sic) VITA ET PERFECTURA. SCRIPTORI VITA ET FORTUNA. LEGE FELICITER.**

Hic autem liber uariis temporibus uarios passus est et correctores et glossatores. hos tamen glossatores quorum quattuor fere manus distinguere potui propter temporis mihi ad excutiendos codices concessi angustias negligere coactus fui, ita ut de eis iudicare non possim: ceterum quae in his utilia erant, iam ab Oudendorpio quamuis non nimis diligenter excerpta sunt: maiore cum ratione de eis egit C. F. Weberus in praefatione toni tertii p. XV° correctorum autem illorum primus in hoc potissima operam suam conlocauit, ut illos uersus quos supra per negligentiam omissos in finibusque paginarum positos esse dixi subtiliter eraderet suisque locis intra uersus restitueret, aut saltem nota adiecta uerum locum indicaret. quorum uersuum hic est index: III 167—168 413 594—595, III 34 383 696, V 406 613, VI 146 287, VII 4—5 72, VIII 685, VIII 732: idem quae a primis librariorum peccata erant, correxit, reliqui non minus quam scholiastae scholiis adspargendis non contenti uarias scripturas ex aliis quibusdam codicibus haustas uerbis poetae superscripserunt, quae, quamuis meliora quaedam inueniuntur quam quae primae manus praebuerant, singulare tamen prorsus nihil habent, qui correctores quanta negligentia rem suam gesserint, patet uelut ex III 752, ubi cum in suo codice legisset corrector *ora terens* (ita reuera est in primo Vossiano), confidenter

nec

ita scripsit, *ora forensis*. porro eidem correctores tantum non omnes uersus interpolatos, qui a primis librariis recte erant omissi, sedulo addiderunt.

Cum hoc autem codicem necessario alius codex coniungendus est, mihi quidem per excerpta tantum Dornillii iussu in Oudendorpi usum facta quae Leidae inspexi notus: suffecerunt tamen haec ad ea quae uellem cognoscenda, quanquam ad certum de eo iudicium iusta demum totius codicis conlatione instituta perueniendum erit. hic igitur codex (*M*) quem Buhertianum Oudendorpius nominat, nunc Diuione ex Buhertii bibliotheca Montepessulum trauctus ibique numero 113 insignitus in bibliotheca scholae medicae seruatus, langobardicis litteris initio saeculi decimi exaratus esse fertur, et cum *B* quam maxime cognatus est. hoc uel eius subscriptio ostendit accuratius quam alibi repraesentata in epistula Lamarani ad Nicolaum Heinsium data, quae inserta est in sylloges Burmannianae tom. V p. 683, quae subscriptio in fine libri VIII. et X posita prorsus eadem est, quam in *B* in libri VII fine esse supra scripsi, nisi quod LEGENTI pro LEGENTE exhibet*). consensio autem haec non minus uarietate scripturae ostenditur, quae in utroque codice fere eadem est: etenim primum tantum, non omnes uersus quos in *M* 'extra contextum' esse excerptor scripsit, in *B* aut item omittuntur, quod factum est in his uersibus: I 436—440 (qui uersus in uno tantum recentissimo codice ex-

*) Oudendorpius in exemplari suo Leidensi ad ea quae in praefatione de Buhertiano codice dixit, in margine adscripsit haec: 'ex cuius interpolatione non-admodum docta prodiisse pleraque Lucani exemplaria putat N. Heinsius, ut scripsit ad Philhertum Lamaranum a. 1661 X sept. et litteris, suis indicauit mihi illi Buhertius'. Ceterum nescio num hic liber idem sit de quo Walkerus ad Bentleium haec Parisiis scripsit a. 1723: 'The subscriptions at the end of each book in the MS. A. are in the same hand with the text, so that the interlineary corrections, which are from a later hand, could not be made by Paulus Constantinopolitanus' (Correspondence of R. Bentley, London 1842, p. 606); certo in illa Lamarani epistula de reliquorum librorum subscriptionibus nihil inest.

tuli); III 251, VI 152 188 207, VII 103, VIII 124, VIII 87 494 664 924, X 8: aut ubi in carminis continuationem inseruerunt paginas plus tricenum binum uersuum effecerunt, quod in his factum uidi: VI 816, VII 725 796 820 + 822, VIII 99—100 615 (cui forsasse 614 addendus erit: certe pagina in *B* XXXIII uersuum est*). omisit quidem praeterea solus *M* hos uersus qui sunt VIII 375, X 312—313 (cuius loci aliam difficultatem infra tractauit), VIII, 485—487; hoc tamen sine studio librarii neglegentiae tribuendum erit, cuius oculi in octauo et decimo libro ad similia proximorum uersuum initia (uic VIII 374 375, quae dirimunt X 312 314), in nono ad similem exitum uersus 488 *arenae* genelluo factum aberrauerunt. praeterea ei uersus qui in alterutro libro solo absunt, sunt pauci: III 171, VII 90, VIII 253—254 499 (de quo excerptor item scripsit 'abest e contextu', qui tamen nescio an hoc significare uoluerit, quattuor uersus illos confictos ex huius libri uersibus 604 sqq. ab Aldoque primo huc relatos in *M* non legit: certe interpolationis in ipso hoc uersu 499 nullum uideo uestigium), quos solus *M* non habet — nam VIII 183 legitur quidem in *B* sed falso loco scriptus (post 79); contra in *B* solo non leguntur V 795 *neuterque* — 796 *uale*, VII 257—258 747, VIII 497, quibus addendus VII 154, *Inque oculis hominum fregerunt submina nubes*, quem uersum interpolatum esse, praeterquam quod tricesimus tertius paginae est, uel ipsa uerba per se aut nullam aut prauam sententiam habentia, quae aperte effiata sunt ex uersu 157 *atque oculos ingesto fulgure clausit*, saepe certo arguunt. cui numero per se iam paruo in tanta interpolatorum — interpolatos autem esse omnes uersus qui exceptis illis VIII 375, VIII 485—487, IX 312—313 in his codicibus *BM* absunt ostendam — multitudine quae omnes libros occupauit, hoc praeterea accedit

*) Haec res ostendit subditicium esse uersum qui post V 321 in *B* inseritus est: *Si non feminei uultus linguaque tumultus*, cuius pagina item XXXIII uersuum est.

quod hos uersus in *B* omissos in *M* non abesse ex exceptoris illius silentio sponderi minime potest. deinde etiam in reliqua scripturae uarietate *BM* codicum admodum parua est dissensio quae his fere locis continetur, quos leuioribus omissis hic subieci: I 277 *solutae M codetae B*; V 771 *praebere M praestare B*; VI 118 *placuit M libuit B*; 543 *iacentis M nocentes B*; 610 *praerumpimus M abrumpimus B*; VIII 74 *limite M litore B*; hinc autem nihil consequitur (ut id occupem quod per reliquam disputationis partem certius intellegetur) nisi in horum codicum archetypo duplicem fuisse scripturam.

Iam uero ante quam ad alterum uel potius primum Vossianum transeam, in his codicibus paulum commorandum mihi esse uideo. ad primum illud mihi conprobandum est quod supra de interpolatis uersibus dixi, qui in *BM* aut in alterutro omissi sunt, quae res quanti momenti sit ad iudicium de his libris ferendum adparet. qua in re percommo- dum mihi accidit, ut huius quaestionis longiore disputatione tractandae otium quodammodo fecerit C. F. Weberus diligentissima illa commentatione quam de spuris et male suspectis Lucani uersibus conscripsit alterique editionis suae Lipsiae anno 1821 factae uoluntati subiicit, qui quanquam aliquantulum nimis est in defendendis Lucanoque iudicandis uersibus quorum nulli defensionem non admittunt, alii non opus habent, Guyoti in primis templaminibus quae refutentur uix dignis nimium tribuens, tamen de eis uersibus quos hic tractabo plerumque recte iudicauit. huius igitur argumenta maximam partem supplenda tantum mihi erunt, ita tamen ut, quod hac in quaestione consuetaneum est, reliquos codices consulto plerumque neglegam. Horum autem uersuum duplex omnino genus est: alterum eorum qui defendi prorsus nequeunt, alterum eorum qui sine ulla saltem sententiae detrimento aut addi potuerunt aut omitti. ex priore igitur genere hi sunt (in quibus adferendis quae absunt a *BM* inclinatis litteris scripsi):

VI 152: *o. famuli turpes, seruum pecus, absque cruore*
Terga datis morti? —

VI 207: — *par, peldgi monstri. Libycae, sic, belua terrae*
sic Libycus densis Elephas frangit.

VIII 123: — *tota quantum ualet utere Lesbo*
accipe, ne Caesar rapiat, tu uictus habeto.

VIII 82: — *crimen commendat arenas*
Unquere, si qua fides, Pelusia litora nota.

VIII 663: *Harpen alterius monstri iam caedo rubentem,*
ab Ioue dilectus fuso custode luencar.

X 7: *Magne, tui socerum rapuero a sanguine manes,*
ne populus post te Nilum Romanus haberet.

De his uersibus Weberus pp. 385. 442. 451. 570. 591. commentationis iam ita disputauit, ut eius rationibus quibus omnes hos uersus subditiuos esse probauit nihil omnino adiciendum uideam. minus uero recto meo quidem iudicio de aliis eiusdem generis uersibus disputauit uir doctissimus, uelut

III 250: — *feruent iam castra tumultu*
et scelerum turba rapitibus colla parentum,
ne uelut occultant perent scelus, omnia monstra

in faciem posuere ducum.

in quibus uersum 251 damnarunt Ouidendorpius Cortius Bentleius, seruauit cum Burmanno Weberus, illi quidem recte, cum et *scelus* proximo uersu iteretur nec *colla rapere* lacutio ullis exemplis firmata sit. praeterea *parentum* mentio inepte iniecta est. confictus autem est ab eodem lectore qui aliquotiens in Lucano talia lusit, uelut qui uersum VI 188 addidit de quo statim dicam, cuius lectoris fortasse nomen quoque nobis seruatum est: eum autem hunc uersum ex II 150 *Certatum est ceruix cui cuesa parentis Cederet* confinxisse facile credam.

Qui uersus leguntur VI 186—188:

Iamque hebes et crasso non asper sanguine uicero
percussim Scabuno frangit, non uolnorat, hostem,
perdidit ensis opus, frangit sine uolnere membra.

eorum sal multas offensiones ab editoribus dudum recte obseruatas nolo repetere. concessum quidem est, uersuum 187 et 188 alterutrum inducendum esse: is autem non potest esse u. 187, quanquam omnes hunc eiecerunt: nec enim eius exi-

tus *hostem* uero factus, qui idem fuerit uersus 185, offendere debebat; hoc insuauiter quidem est, at est Lucullanum; *frangit non uolnerat* locutioni similes addidit Oudendorpius ad h. l. uerum omisso u. 187 *uicero perdidit ensis opus* inepte dictum foret, siue uicero ipse ensis est siue cuspis. itaque uersus 188 sine dubio sciendus est. miror autem qui factum sit ut primum uersum 186 editores ita uti legitur seruare potuerint: aut enim continet *tauto loyter* quam uocant qua intolerabiliorum uix possum excogitare, aut si *asper* pro nostro adiectiuo quod est *scharlig* dictum putemus — mihi quidem *ensis* hoc modo *asper* dicti exemplum indagare non contigit — sententiam nimis languidam. qui uersus fortasse ita erit emendandus:

iamquo hebes et crasso conspersus sanguine uicero

sed nescio an non maximam ueri speciem sententia Oudendorpi habeat, cui Ritschelius uerum dum de his uersibus in seminario philologico disputatur assensus est, qui omnes tres uersus pro interpolatis habuit. quod si uerum est, duplex certe interpolatio statuenda erit, prior uersum 186—187, posterior autem uersus 188.

Paruero difficultas eis uersibus inest, qui leguntur VII 746 sqq., quorum uulgata scriptura haec est:

nec plura locutus
 insulit amentes aurique cupidine caecos
 iro super gladios —

uersum 747 qui in solo B abest non negligentia esse omissum iustus uersum in pagina numerus ostendit; sententiam tamen hoc modo nullam esse manifestum est, ut uideantur in archetypo illa uerba quae sunt *nec plura locutus* superscripta fuisse. quod a prima manu scriptum fuit in archetypo, huius in B quidem nullum est uestigium. seruauerunt autem ni ualde fallor alii multi codices, qui etiamsi uersum 747 non omittunt tamen pro *nec plura locutus* exhibent *sic milite iusso*, quod quomodo Curtius cum uersu 747 iunctum intellegi uoluerit, equidem perspicere nequeo, apertum autem est, *sic mi-*

lite iusso pertinere ad illam scripturam quae est in B, huius contra *nec plura locutus* ad eam quam reliqui libri habent; neque quisquam negabit, sic *milite iusso* scriptura recepta aptissime procedere sententiam, dum modo cum Oudendorpio illa interpungamus:

— sic milite iusso
 iro super gladios supraque cadauora patrum
 et enesq; calcare duces, quae fossa, quis ugger
 sustineat pretium belli scelerumque potentes?

quae quanto illi quam supra scripsi praestet, sponte adparet. Neque ille uersus qui est VIII 87 recte ab editoribus seruatus est. haec enim leguntur a u. 85:

namque haec mandata reliquit
 Pompeius uobis in nostra condita cura.
 me cum fatalis leto damnauerit hora,
 excipite, o nati, bellum civile.

in quibus uersus 86 eici non debebat uel propterea ne *haec mandata reliquit* nimis nude positum relinqueretur; neque quidquam offensionis huic uersui inest. tanto maiorem habet proximus. quid enim? num usquam Cornelia dixit se ipsam citilla bella excepturam esse, ut hic cum per ipsam hoc fieri nequeat, filiis hanc provinciam tradere possit? aut quidnam commune habet Corneliae mors cum bello civili a filiis excipiendo?

Similiter etiam eiusdem libri uersus 253 et 254 defendi nequeunt. Legitur enim a u. 251:

sic ille profatus
 insulit puppi iuuenum comitanto tumultu,
 actum Romanis fuerat de rebus, et omnis
 indaga serant seruebat titore plebes.

Quibus in uersibus ualde offendit *actum* uerbi illud pro quo *actum* erat necessario scribendum fuit, uelut in similitudine uerbo qui est apud Florum II 12 (Iahn): *actum erat de pulcherimo imperio nisi coniuratio in Cicardonem et Antonium consules incidisset.* — Weberi fuerit uix exemplis ido-

neis defendi poterit; deinde *indiga* adiectivum cupidum hoc solo quantum sciam loco significaret. *III* ergo uersus, de quibus adhuc egi, uel per se ipsi siue maiore siue minore cum ueri specie ipsi Lucano abiudicandi et interpolatori tribuendi sunt. priusquam autem pergam, paucis redeundum mihi est ad duos uersus, quorum difficultatem aliquam, ne disputationis ordinem turbarem, intactam supra reliqui. qui sunt libri X a uersu 311:

rursus multifidas reuocat piger alueus undas
 qua dirimunt Arabum populis Aegyptia rura
 regni claustra Phisae. mox te deserta secantem,
 qua dirimunt nostrum rubri commercia ponti,
 mollis lapsus agit.

Quorum uersuum quartum qui est 314 Balau induxerunt propter sententiam non intellectam et *qua dirimunt* uerba in uersuum 312 et 314 initiis insuauiter repetita, uersum ortum esse rati ex Seneca, qui in naturalium quaestionum libro III 2, 3 haec scripsit de Nilo, *egressus Aethiopiam harenasque per quas iter ad commercia Indici maris est.* unde uersum ortum esse concedo: desumpsit uero ipse Lucanus, qui in reliquis non minus Senecam secutus est. neque enim probabile est, Lucanum qui aliis quas Nilus percurrit terris semper relatiua enuntiatione definitionem quandam addidit, hoc loco eam omisisse. at concedendum est, uersum talem qualem in libris habemus intellegi prorsus non posse. nec magis ferenda est Weberi emendatio, *Quae dirimunt nostram rubro commercia ponto*, in qua nec *nostrum* pro eo quod est *nostrorum* Lucanum est — omnino hic usus rarissimus est in latinitate —, nec Senecae uerba uariantur sed aduersa fronte pugnant. uerum Cortius uidit, *Qua pergunt*, (potuit etiam *penetrant*), *nostrum ad rubri commercia ponti; dirimunt*, ex uersu 312 errore huc translatum est.

Breuior esse possum in reliquis uersibus, in *BM* omissis recensendis quibus alterum quod dixi genus constat. horum uersuum enim omnium ea est ratio ut tam bene addi quam

omitti potuerint, quod scum ab editoribus de omnibus concessum sit, nolo omnia argumenta quibus fortasse in singulis alterutram sententiam paulo magis ueri possimus, hoc loco recoquere. uitaque enumerasse tantum huius generis uersus satis habui. leguntur uero hi uersus III 171—177, 677—678, V 795—796, VI 816, VII 90, 103, 257—258, 725, 796, 820—822, VIII 99—100, 494, 615, 924. *BM* codicum praesentia satis adparet, cum nullus alius codex tantam interpolatorum uersuum multitudinem aut omittat aut certe interpolatos eos esse aliis rebus arguat, cum enim uersus quos ultimo loco enumeravi etsi per se subditios sese non produunt, tamen hac ipsa re quod aequo atque illi quos uere interpolatos esse docuit in his codicibus omittuntur, et originem suam eandem atque illorum esse manifestum reddunt. Ex his autem uersibus etiam *BM* codicum cognatio aliquanto certius definiri potest, quorum quanta sit consensio et in uariis lectionibus et in interpolationibus, supra demonstratum est. cui rei si praeterea hoc accedit, quod hi soli inter uetustiores libros subscriptionem illam tam mirè in utroque conspirantem gerunt, uix profecto audaculum fuerit non solum ex eodem exemplari eos excerptos esse dicere, sed etiam hoc exemplar nullum aliud fuisse nisi id quod ipse Paulus ille Constantinopolitanus correxit et sua manu solus emendauit, hanc nullo adhibito codice. atquin ex *BM* librorum conditione aperte consequitur, uersus in eis omissos in archetypo illo aut item a fuisse aut in margine tantam uel intra lineas scriptos extitisse. itaque haud fortasse improbabilliter coniecti, hos uersus aut omnes aut saltem eorum partem ab ipso illo Paulo Constantinopolitano confictos esse — de eis enim qui in *B* in uersuum continuationem eo quo dixi modo inreperunt pro certo hoc affirmauerim. hanc autem in rem ubi de reliquorum librorum conditione dixerò recurrendum erit. Eadem fortasse Paulo memorabilis quaedam transpositio debetur quae in *B* extat et inde in alios Burmanni Cortique

codices propagata est. in libro VII enim post 488 sequuntur 510—520, tum demum 489—509 subiciuntur. quod etsi non sine ratione factum est, tamen uel propter ea quae de eadem re Caesar scripsit in belli civilis libro III c. 93 uolgaris uersuum ordo seruandus est.

Hucusque uero tantum ex integrorum uersuum interpolationibus horum *BM* codicum praestantiam demonstraui; superest ut ipsa scripturae discrepantia iterum eandem ostendam. quod ita institui ut *B* codicis scripturas cum uno alio codice constanter componam, quo pro omnium reliquorum codicum exemplo utar. hunc autem codicem *Vossianum* primum duabus de causis esse uolui, primum quia eius notitiam pleniorem quam omnium aliorum habeo ex conlatione a me instituta, tum uero quia eum ab omnibus editoribus maximi aestimatum esse uidi, quod quidem quo iure factum sit, mox patebit.

Codex Vossianus primus (A), in catalogo uetere p. 381, 51, membranaceus est forma quadrata, scriptus saeculo decimo cuius rei auctor mihi est *Geelius*, non nono, quod nimis liberaliter dixit *Oudendorpius*. paginarum numerus est *CCCXXVI*, quae sunt uersuum uicenum quinum summa constantia. inter singulos libros singuli binique uersus uacui relictis sunt postea, quae subscriptionibus simplicibus (*EXPL. LIB. — INCIP. LIB.*) expleti. totus hic liber ab eodem librario nitidissime et accuratissime scriptus est, sat crebris quidem scribendi conpendiis, paucis tamen constanter uso. prima pagina superiorque secundae margo longis prolegomenis eiusdem librarii, minoribus tamen litteris exaratis opplatae sunt, quae in prima hystorion illud *Corduba me genuit* eodem quo carmen ipsum genere scriptum circumdant. haec autem prolegomena etiam in deperdita illa *B* codicis pagina fuisse eam ob causam suspicor, quia scholia quae per totum carmen in *A* idem librarius marginibus adscripsit, cum primis in *B* scholiis fere ad uerbum conspirant, ut inde exscripta uideantur (cf. *Weber* t. III p. XY). hic quoque liber plures habuit correctores et glossatores, qui glossulis, uariis lectionibus, uersibus integris ad-

dendis, eodem modo atque illi de quibus ad *B* codicem dixi rem suam gesserunt ut eorum non maior ad hanc quaestionem sit utilitas. itaque quaecumque in *A* et *B* legi dicam, ea omnia primarum esse manu uolanda sunt.

In tanta autem quanta *Lucanis* scetet grauissimarum corruptelarum multitudine non leuissimas quasque discrepantias, qualis *e i* litteris, inprimis in accusatiuis, tertiae declinationis, commutatis et similibus facillimis sunt erroribus in scripturarum indice addendas esse putauit, cum primum argumenta ex eis repetita quotiens uera totiens falsa esse possint, deinde uero cum omnibus additis nimis amplius euaderet index et grauiores illae discrepantiae ad ea quae uolo demonstranda prorsus sufficiant.

Primum igitur earum uariarum lectionum indicem exhibui, in quibus *B* sine dubio meliorem quam *A* seruauit scripturam. earum autem triplex est genus, quorum primum continet singulorum uocabulorum interpolationes quae antea siue interpolationis siue supplementi siue etiam emendationis causa, ubi uerba *Lucani* non intellegentur, supra uersus adscripta in *A* in ipsorum uerborum continuitatem inreperunt, cum *B* genuinam seruaret lectionem: alterius generis ea uocabula sunt quae oculis aberrantibus ex alio uicino loco in falsum translata sunt: tertium denique omnes reliquas corruptelas complectitur, quarum causa plerumque in sola librarii concordia posita est.

Ex primo igitur genere hi sunt loci, in quorum indice uerae lectioni praeter *B* litteram *a* meliorem adscripsi, ubi correctores in *A* ueram lectionem suprascripterunt.

- I 254. furentem *B* ruentem *A*
- 631. mouetis *B* monetis *A*
- II 71. uidi (*pro udi*) *B* humili *A*
- 133. paterent *Ba* pararent *A*
- 195. mortis *Ba* noctis *A*
- 541. cum *B* quod *A*
- 650. pacis *Ba* signis *A*
- III 87. cursum *B* flammam *A*

- III 405. tepidum in *B* tepidus *A*
 407. alit *Ba* tenet *A*
 519. uicturos *Ba* uictores *A*
 662. regat *B* gerat *A*
 679. per usto *B* parato *A*
 741. conspecti *B* conspexit *A*
 752. terens *B* tenens *A*
 782. teruntur *B* tenentur *A*
 338. decreuerit *B* descenderet *A*
 375. reuocare *B* retinere *A*
 VI 161. retundite *Ba* recondite *A*
 178. dissipat *Ba* dissecat *A*
 190. non certa *Ba* incerta *A*
 214. manu *Ba* uenit *A*
 292. obseptum *B* obsessum *A*
 301. regum *Ba* legum *A*
 484. perspectum *Ba* perfectum *A*
 585. auerere *B* auertere *A*
 709. dedi *Ba* deo *A*
 VII 130. mortis uenturae est *B* et mors uentura est *A*
 246. spondere *B* sperare *A*
 414. tremores *Ba* timores *A*
 495. timebat *B* tenebat *A*
 513. pondere *B* tempore *A*
 751. ruunt *B* uolunt *A*
 798. rogi *Ba* uri *A*
 VIII 134. ira (*pro*, iram) *Ba* arma *A*
 265. nouis *Ba* meis *A*
 395. leuior *Ba* melior *A*
 582. surda *B* dura *A*
 615. praebere *B* monstrare *A*
 617. uellet *B* possit *A*
 841. uerebitur *Ba* merebitur *A*
 VIII 67. iusta *B* busta *A*
 446. tellure *B* sentire *A*
 531. locum *B* polum *A*
 562. semper *B* saltem *A*
 605. umbram *B* ultra *A*
 653. angues *Ba* aures *A*
 760. ueneno *B* cruore *A*
 927. spumanti *Ba* spiranti *A*
 X 97. inire *B* habere *A*
 136. toris *B* illic *A*
 329. receptis *Ba* quietis *A*
 512. bellorum *B* ad bellum *A*

Alterius quod dixi generis quam pauca tam certa exempla repperi haec.

III 632. corpore *B* robore *A* propter proximum uersum

633. cuius eodem sede robore legitur.

VIII 53. luctus *B* fletus *A* propter flere uerbum quod in proximo uersu est.

VIII 406. pauentes *Ba* (in *B* posterior manus rasura correxit calentes) calentes *A* propter incendit, a quo uerbo proximus uersus incipit.

VIII 1032. quod scelus hoc *B* si scelus hoc *A* propter superiorem uersum eodem modo incipientem.

X 11. iura *B* signa *A* propter praecedentem uersum.

X 432. donata est *B* donatur *A* propter seruatur in superiore uersu.

Eadem fortasse causa fuit quod VII 211 pro manebunt quod *B* habet, propter fauebunt quo uerbo uersus 213 finitur, mouebunt in *A* legitur.

Tertii denique generis haec habeo exempla, quorum quidem haec uel illa ad priora illa genera possent referri: cum uero hoc uix usquam certo de eis adfirmari possit hoc genera ea omnia complecti satius habui.

	<i>B</i>	<i>A</i>
I	31. erit	erat
	64. accipiam	accipio
	103. franget	frangat
	198. Alba	aula
	248. moenia condita	condita moenia
	305. ualido	ualidae
	355. diro	duro
	360. expromere	depromere
	389. piniferae	nubiferae
	427. latius <i>a</i>	latios
	567. sanguinei	sanguineum
	615. nigrum	dirum
II	106. praecipitasse	praecipisse
	129. effudit	effundit
	289. ualet	uelit
	570. fugit <i>a</i>	fudit
	690. praemonitos perducit	permonitos deducit

B

II 699. precatur *a*
 III 66. prius
 140. seruentur
 276. huc — illuc
 305. pacifero
 362. robore
 366. rebellant
 484. incerta
 488. fronte
 III 549. repugnat
 586. catus *a*
 632. mersa *a*
 694. saeuus
 III 67. impulerat
 113. emiseric
 158. cauae
 165. nec
 186. dat bello
 187. ferat *a*
 374. paratu
 399. fauor *a*
 485. patet *a*
 490. conferta
 499. transibit *a*
 542. iuuenum est
 579. ignoratque
 733. discurrere
 745. medios
 V 22. nos
 124. pauidamque
 189. magna
 301. committere
 382. summum — honorem *a*
 386. dominis
 456. dies
 581. uectorem
 714. densas
 725. remotam
 750. pudet *a*
 751. quaterent
 761. uox
 781. tam
 VI 15. limite *a*
 78. iniussaue *a*

A

sequetur
 plus
 seruantur
 hunc — illum
 pacifico
 robora
 rebellent
 incensa
 fronde
 repugnant
 cagus
 moesta
 saeuum
 intulerat
 immiseris
 caua
 ne
 dant bellum
 ferant
 paratis
 pauor
 latet
 conserta
 transisset
 iuuenes
 ignorantque
 decurrere
 mersos
 uos
 pauidumque
 multa
 dimittere
 summo — honore
 dominos
 diem
 uictorem
 lensas
 remota
 piget
 quatiant
 uix
 iam
 littore
 inuisaque

B

VI 82. obtriuuit
 88. dum *a*
 121. impulso — uallo
 200. portae *a*
 224. perdiderat *a*
 361. occasus
 427. fibra
 453. adductus
 504. insereretque
 509. pollutam — artem
 549. morsus *a*
 559. calidis
 581. pollutos
 596. percussa
 650. emittere
 681. nec
 687. multum
 741. quae ta
 VII 7. Magno
 32. raperetis
 77. sua
 79. iusso *a*
 137. ullos *a*
 303. paratur
 524. emisit
 551. hic
 574. subicit *a*
 588. spes
 594. humani
 641. seruiet *a*
 735. aut
 765. miseris
 769. infectumque
 771. miseris
 816. eunt — ibis
 870. absoluitis
 VIII 23. fatisque
 113. dignare
 397. nobis
 413. stimulat
 557. scrutari
 587. alto
 588. a terris
 599. nullaue

A

altriuil
 tum
 impulsus — ualli
 torta
 prodiderat
 occasus
 fibris
 addictus
 inferretque
 pollutas — artes
 morsu
 gelidis
 polluto
 percussa
 admittere
 et
 primum
 et quae
 Magni
 caperetis
 tua
 iussi
 ullus
 parata
 immittit
 hinc
 subigit
 spesque
 humanum
 seruiat
 ac
 miseri
 confectumque
 meritis
 sunt — ibit (ibis *a*)
 soluitis
 factisque
 dignere
 uobis
 stimulant
 scrutaris
 alio
 e terris
 nullique

<i>A</i>	<i>B</i>
VIII 768. quiescent	quiescant
857. aduertet — iubebit	auertet — iuuabit
860. es	est
VIII 52. reuulsus	repulsus
102. sint	sunt
190. multo	multum
242. ducum	ducem
491. miseranda	miranda
558. inquire in	inquirere
580. quocumque <i>bis</i>	quocumque <i>bis</i>
610. dipsades	dipsides
619. exundet	exudet
753. minorem	minoris
777. textura	iunctura
807. totis se	totis <i>A</i>
832. spectans	expectans
833. putaret	putauit
986. damnabitur	damnabimur
1052. tangeris	angeris
X 238. sic iussit	ni quis sit
437. ad	in
488. luxuriosa	ambitiosa
492. in bella	in uela
507. feliciter	felicibus

His igitur locis numero sane haud paucis, *B* codicis lectiones sequendas esse persuasum habeo. sunt uero praeterea quidam, quibus lectiones quas *A* praehibet sine dubio genuinae sunt. horum ego locorum item indicem addam, eodem quo supra modo tripertitum. Itaque primi generis hi loci sunt: (*b* littera notauit correctores in *B*)

<i>A</i>	<i>B</i>
III 185. ipse <i>b</i>	esse
345. rapiendo	capiendo
520. extulit	sustulit
726. obliquusque	obliquatque
V 431. mox	et
VI 330. conuertit	conduxit
VII 434. totiens nobis	totiens a nobis
503. inde — sanguine	omne — Caesare
VIII 9. pretium <i>b</i>	facinus
390. misisse <i>b</i>	uenisse
VIII 401. discrimine <i>b</i>	sub crimine

<i>A</i>	<i>B</i>
VIII 532. percuit <i>b</i>	circuit
556. directa	secretata
818. socias <i>b</i>	stygias
X 131. rutilas	nitidas

Quater siquid uideo factum est ut oculorum error falsae lectionis causa euaderet:

II 373. *admisit A admouit B* propter *dimouit* in superiore uersu.

III 71. *victor A ductor B* propter *duci* quod praecedit.

III 242. *iniiecisse A ingentisque B* propter *genti* in fine uersus 241. (an *ingessisse?*)

VIII 746. *subducens A subducit B* propter *inde rapit* supra scriptum.

Eodem modo effectum uidetur ut in III 593 pro eo quod *A* recte habet *effoeta* in *B* scriptum sit *effecta*: certe uersus V 406, cuius supra inieci mentionem, nullam aliam ob causam in *B* primo omissus est nisi propter exitus uersuum 405 et 406, qui *foeta* et *tecta* uocabulis fiunt.

Aliquotiens etiam fit, ut sicubi in *A* adiectiuo aut participio alicui *est* additum extat, hoc in *B* omissum sit aut pro *-um est* terminatione (*ūē*) *ur* positum sit, contra uero saepe pro ea terminatione quae est *ur*, in *B us* legatur, compendiis scilicet¹ et² inter se commutatis. in his equidem non dubito quin *A* cuius librarius diligentissimus fuit plerumque genuinam scripturam seruauerit: ubicunque enim certum iudicium ferri potest, uelut I 450 ubi *datum est A datur B*, II 101 ubi *uagatur A uagatus B* (hinc igitur *reuocatur* in proximo uersu legendum) II 184 323 VIII 752 ubi *fatur A, fatus B* exhibet, de uera lectione nulla potest esse ambiguitas.

Praeterea his locis quos infra enumeraui *A* codicis scriptura praeferenda est.

<i>A</i>	<i>B</i>
I 308. ruerentque	ruerent
470. irrupitque	irrupitque
505. coniunxue	coniunxue
II 204. procumbunt <i>b</i>	procumbit

A
 II. 232. quo
 290. ruat
 358. turritaque
 517. quanto
 III 160. auro *b*
 181. totas
 433. bipennem
 499. nocturni
 511. decuit *b*
 551. sulcato uarios
 600. gyareus erepere
 692. ictu *b*
 722. mittit
 III 23. tibi
 40. uacabat
 147. martis
 325. linguis *b*
 393. nutante *b*
 450. suspendit *b*
 512. desperasse *b*
 Y 155. excussae
 175. mergis *b*
 263. animasque *b*
 419. graia ad moenia *b*
 421. remis *b*
 505. pectora *b*
 535. manibusque
 601. retundit *b*
 644. omnisque
 691. committere
 749. marte parato
 802. carinae
 806. tum
 VI 101. dum *b*
 135. immissae
 184. compressus
 279. quae *b*
 281. ut
 416. fata
 604. uulgatae
 718. uobis
 773. ne
 800. abruptaque
 VII 25. uerberet *b*

B
 quod
 ruit
 turritaque
 quantum
 aurum
 totus
 bipennem
 nocturnis
 docuit
 sulcatus uario
 girare et repere
 iactu
 misit
 sibi
 uacauit
 mortis
 linquis
 natante
 suspendat
 desperare
 excusae
 mergit
 animisque
 graia moenia
 remo
 pectore
 manibusue
 refundit
 omnis
 quod mittere
 morte parata
 carina est
 dum
 cum
 emissae
 comprehensus
 qua
 et
 facta
 uulgato
 nobis
 nec
 abrupta
 uerberat

A
 VII 80. uelint
 106. instent *b*
 158. excussit
 159. ereptaque
 275. nanus *b*
 328. tendelis *b*
 363. compressum
 419. ostendat
 VIII 240. famuli
 451. ueteris — aulae
 665. faciem
 VIII 770. transfundet *b*
 800. crimine
 831. recepimus
 VIII 17. Et
 192. non ulla
 224. redis *b*
 340. uincit
 428. umbra
 529. stat
 603. nunquam
 1058. gener. o
 X. 161. excepere
 258. polumque
 261. refundunt

B
 uelim
 stimulo
 exclusit
 erectaque
 manu
 tendentis
 comprehensum
 ostendit
 famulo
 ueteri — aula
 aciem
 transfundat
 crimina
 accepimus
 E
 non nulla
 redit
 uicit
 umbris
 stant
 umquam
 generi
 accepere
 polosque
 profundunt

His uero ex indicibus, in quibus ut par est omnes eae discrepantiae omittendae erant, quibus de alterius utrius lectionis praestantia ex sententia ipsa iudicium ferri non poterat, adparet multo maior eorum locorum numerus quibus *B* quam quibus *A* ueram lectionem exhibet. cui rei si praeterea hoc addideris quod quam diligens *A* libri scriptor tam indiligentes et indocti librarii qui *B* codicem exarauerunt fuere, etiam ex eis locis, quibus *B* peiorem habet memoriam, multi soli horum ipsorum librariorum neglegentiae tribuendi erunt. hinc autem intellegitur eum librum ex quo *BM* excerpti sunt, hoc est ipsum Pauli exemplar, multo puriorem et limpidiorem carminis Luciani esse fontem quam eum librum unde *A* transcriptus est. itaque etiam hac ex parte *BM* codicum praestantia satis demonstrata est.

Comparaui autem *BM* cum solo *A*: restat igitur de re-

licuis codicibus adhuc consulto a me neglectis disputatio; eam tamen neque eodem ambitu neque eadem confidentia institui posse propter ipsam reliquiarum conlationum condicionem partim mancā partim incertam unusquisque concedet. quam disputationem iterum bipertitam esse uolui, ita ut priore parte de integris uersibus in eis aut additis aut omissis, posteriore autem de reliqua scripturae discrepantia agerem.

Ac de additis quidem in singulis libris uersibus iam Weberus commentatione illa tam plene disseruit ut omnes eos interpolatoribus deberi iterum demonstrare non opus sit. neque de illis uersibus quos supra in *B* et *M* iure omissos esse dixi hoc loco aliud quidquam monendum est nisi hoc, nullum scilicet alium codicem harum interpolationum, siquidem fides habenda editoribus, esse prorsus expertem, quamuis in nullum quod sciam omnes receptae sint. eorum autem uersuum qui praeter hos in codicibus quibusdam a prima quidem manu non esse scripti relati sunt, maxima pars ita comparata est ut omissionem errore aut casu factam esse modo ex similibus uel eisdem uocabulis paruo spatio interiecto repetitis, modo inde quod uersu carere omnino non possumus apertum sit. hos igitur uersus quorum plerosque singuli tantum codices eique recentiores omisere, praesertim cum de his quoque iam Weberus diligenter egerit, nec enumenare nec defendere operae pretium uisum est: itaque de eis tantum hoc loco dicam, quos non negligentia omissos esse aut propter plurium ueterum codicum consensum aut propter ipsam sententiam suspicari quispiam possit.

Quo ex genere uelut hic uersus est, qui legitur II 144:

sed cum iam soli possent superesse nocentes

quem Thuanus III Burmanni et quinque Cortii non habent: sed uel hanc omissionem quin simplici errore, eodem uero aliquanto magis inueterato, ortam esse credam facere non possum, cuius erroris causa apertissima in eodem uersuum 143 144 exitu per *nocentes* facta posita est, quae repetitio creberima est apud Lucanum. *nocentes* autem uel post *nocentes* occisos superesse necessario addendum fuit, ut intellectum ha-

berent qui insecuntur uersus, *Tum data libertas odiis resolutaque legum Frenis ira ruit.*

Non multum differunt alii duo uersus, quorum alter quod in paucis libris non legitur etiam ab editoribus quibusdam pro subditicio habitus est. sunt autem libri IIII 87—88:

*spissataeque fluunt, nec seruant fulmina cursum
quamuis crebra micent: extinguit fulgura nimbus.*

sic enim scribendum ex *B*. librariis et editoribus qui posteriorem induxerunt, interpolatio in uersu 87 *fulmina flammās* in causa fuit: ueram autem lectionem in *B* seruata esse adparet ex V 630: *Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt Clara*; neque ea recepta quidquam otiosi uersus 88 habet.

Nec magis sollicitandi sunt VII 199 sq.:

et lumen in aethero mestum

solis, in obscuro pugnam pallore notauit,

quorum posteriorem Cortius cum duobus saeculi XIII et XIII codicibus omittendum fortasse non dixisset, si ueram distinctionem nouisset: is autem distinxit post *mestum* uersumque proximum uno tenore scripsit.

Vnum autem restat uersuum par quod tolerare sed non defendere possum. uersus enim qui sunt VII 851—852:

*Quae seges infecta surget non decolor herba?
quo non Romanos uiolabis uomere manes?*

hoc loco non apte positos esse sed potius ex uersu 861 *nec terram quisquam mouisset aratro* confictos uideri concedo. equidem uero propterea non credam, Hamburgensis IIII Cortii, (saec. XIII) qui solus eos omittit, singulare esse pretium.

Neque plus momenti habere paucos illos locos quos in reliquis quibusdam codicibus emendatius quam in *AB* legi editores scripserunt, ex eorum indiculo quem subieci adparebit, in quo pro reliquis codicibus breuitatis causa ω nota usus sum.

AB

I 602. festus
III 235. pontum
382. diuerso uastos
648. incubuit — reliquit
680. edidit hoc

ω

festis
fontem *b*
diuersos uasto *a*
incumbit — reliquit
hoc edidit *b*

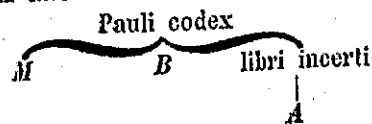
<i>AB</i>		
III 22. suo		tuo <i>b</i>
201. steterant		steterint <i>b</i>
746. ut		tunc
V 43. nobis		uobis
71. summotus		semotus
210. locula est		loculae
322. animas		animos
372. diri		diro
633. laborant		laborat
680. gemitusque		gemituque
761. perferre		proferre
VI 76. terrae		Romae <i>ab</i>
77. descendat		descendit <i>b</i>
VI 291. arma		agmen
VII 58. perdere		uertere <i>ab</i>
180. ululare		uolitare <i>a</i>
406. tempore		corpore <i>b</i>
625. emissis		emissus
VIII 48. 49. uidet — audet		uides — audes
255. dipsunta		dipsanta
620. respexitque		despexitque
688. sceleri		sceleris
VIII 349. littora		murmura
482. timuitque		metuensque
568. sed		si
590. carpentoque		carpentoue
864. tibi		sibi
956. helles		helle
X 84. quam		qua
154. optauit		optabit
316. totas		tantas
489. aditus		aditu

in quibus *BA* librorum consensus antiquam esse corruptelam docet et emendatio ubique sere tam facilis est ut attentum lectorem fallere nix potuerit: ceterum quae difficiliora erant uelut VII 58 406, VIII 349 iam a correctoribus in *BA* recte emendata erant. —

His autem quae adhuc disputaui uiam mihi muniui ad sententiam meam de ratione emendandi Lucani firmandam comprobendamque. uidimus enim, nisi omnia fallunt, primum *BM* codices ex eodem exemplari a Paulo emendato esse exscriptos:

uidimus porro uersus interpolatos ex parte saltem maxima cum probabilitate ad Paulum Constantinopolitanum auctorem referendos esse: iam cum horum ipsorum uersuum nullus quod sciam relicuorum codicum expers sit, hinc quam apertissime consequitur, omnes nostros codices ex exemplari illo a Paulo correcto originem duxisse. itaque adparet *BM* codices illi codici proxime accedentes in hoc carmine emendando pro fundamento esse habendos.

Huic uero ratiocinationi egregie conueniunt quae de scripturae discrepantia in his codicibus postea exposui: etenim confirmant quam maxime, hos codices siue potius *B* — nam de *M* hac in re propter excerptorum exilitatem certi quidquam adfirmare non possum — reuera proxime ab Lucani memoria abesse. nullo tamen modo dici potest eam his solis libris contineri, nam quae e. g. in *A* meliora quam in *B* leguntur, ea coniectura adsequi nemo potuit: itaque statuendum est ex libro illo Paulino etiam alios praeterea codices exscriptos esse, qui nunc aut deperditi sunt aut certe originis suae nulla uestigia exhibere uidentur, unde alii postea sunt deriuati. ex hoc autem deriuatorum genere *A* est qui ex ipso Paulino exscriptus esse nequit, quia tam diligens librarius quam is fuit qui hunc librum scripsit neque argumenta subscriptionesque quae in illo fuerunt omisisset nec tot interpolatos uersus, qui aperte originem suam prodebant, recepisset. ut autem uera lectio haud raro in huius generis codicibus, non in *B* seruarietur, sine dubio propter duplicem in Paulino exemplari scripturam factum est, quarum si eam quae non genuina est Pauli 'emendationem' dixero haud fortasse improbabiler id factum erit. possumus igitur si stemmatis artificio utimur rationem inter *MBA* intercedentem hoc exemplo describere:

Quibus expositis quomodo Lucani emendatio facianda

sit sponte consequitur. etenim primum *BM* ita sunt adhibendi ut ubicunque earum scriptura non offendit recipiatur, quantumuis alii libri scripturam aequae aptam proferant: ubi dissentiant ratione quid uerum sit indagandum est. ad reliquos codices tum demum erit confugiendum, cum illud quod *BM* praebent nec per se uerum est nec ipsa corruptela uerum ostendit. ubique tamen maxima cautione agendum est ut ne carmen neque absolutum neque perpolitum restituere rati ipsum Lucanum emendemus. itaque haec emendatio diligenti attentione ipsius carminis studio nili debet et tum demum recte et cum fructu intui poterit cum *M* quoque et reliqui libri ueteres, inter quos praecipue Regium primum Oudendorpi qui conferatur dignum censeo, diligenter excussi erunt. nunc igitur manum hinc absteineo.

De schedis Vindobonensibus.

Prorsus diuersum ab omnibus reliquis Lucani codicibus locum tenent schedae Vindobonenses palimpsestae, olim Bobienses, et antiquitate et praestantia insignes, praecipue uero eam ob rem memorabiles quod non solum interpolationibus Paulinis sed etiam aliis uersibus qui in reliquis codicibus insunt caruisse uidentur, ita ut Paulum tempore quidem non primum Lucani interpolatorem fuisse adpareat. schedas enim antiquiores Paulo fuisse uersum in eis omissorum numerus ostendit, neque earum aetas quae quinto saeculo non inferior est quominus hoc putemus obstat, dummodo uera sunt quae Otto *Iahn* in commentariis societatis litterarum Saxonicae a. 1851 p. 364 de emendatorum quorum nomina in subscriptionibus adparent tempore disputauit. descripsit autem has schedas satis accurate conlationemque dedit *Eichensfeldus* in annalium Vindobonensium tomo XXVI supplem. p. 14 sq., cuius descriptione omnia quae infra posui nituntur.

Schedae illae reliquiae sunt codicis olim Bobiensis quo in coenobio saeculo decimo quattuor Lucani libros seruatos fuisse catalogus a Muratorio in antiquitatum Italicarum tomo III p. 820. editus testis est. schedae numero sunt octo, forma quadrata maxima, a posteriore librario in XXXII diuisae: paginarum uersus quini deni, litterae unciales. schedarum autem prima et secunda continent libri V 31—91, omissio uersu 53 aperte interpolato, tertia et quarta eiusdem libri u. 152—211, quinta 272—301, sexta et septima libri VI 215—274, octaua denique eiusdem libri uersus 305—334. quarum schedarum quanto maior est constantia in uersuum cuiusque paginae numero, tanto minus numerus uersuum quos hodie legimus inter V 301 et VI 215, qui est DCCXXVIII, uerus esse potest, cum tricenario numero, praesertim si duos unumue saltem uersus praeterea inter libros V et VI necessario intercedentes adnumeret, diuidi nequeat: itaque nisi forte uiginti circiter uersus intra quintum sextumque saeculum excidisse putare malis, nouem decemue quos hodie legimus uersus in illo codice afuisse et postea interpolatos esse concedendum erit. hos igitur uersus num probabiliter cruere possimus iam uidentum est.

Horum autem uersuum tres siue potius quinque ex superiore disputatione eligendi sunt, qui leguntur VI 152 186—188 207, in quibus uersuum 152 188 207 interpolatio iam aliis de caussis certa, uersuum 186—187 uero fides ualde suspecta. hos igitur uersus primos in illorum numerum magna cum probabilitate — plus enim pro re nata demonstrari nequit — rettulerimus. nec minore cum specie ueri hoc in numero etiam V 795 *neuterque* — V 796 *uale*, uersum item interpolatum, conlocabimus.

Alios quosdam uersus nescio quam uere postea intrusos esse iudicauerim. leguntur enim in libro quinto a u. 609 haec quae subieci:

crediderim cunctos solita de parte ruentes
610 defendiasse suas uolento turbine terras:

sic pelagus mansisse loco. nec parua procellis
aequora rapta ferunt: Aegaeas transit in undas
Tyrrhenum, sonat Ionio uagus Hadria ponto. '

ubi in u. 611 *nam B* cum aliis libris.

Iam Oudendorpius ad u. 607 recte monuit ualde in hac procellosi maris descriptione Lucanum ipsum sibi contradicere: neque enim si *pelagus loco manet*, subito Aegaeas in undas transire Tyrrhenum, Ionioque ponto uagum Hadriam sonare dici potuit. his autem accedunt offensiones in uerbis ipsis positae, cum *Sic pelagus mansisse loco* et languidissime additum sit neque intellectum habeat: post tot enim uentorum turbas antea relatas potius 'mare funditus agitatum' expectamus: porro quae secuntur tum demum intellegi possunt cum Bentlei *procellae* pro eo quod est *procellis* recipimus. denique nullo modo potuit Tyrrhenum mare statim in Aegaeum transire, potuit tantum Ionium inter haec interiectum. quibus argumentis si ultimum hoc accedit, quod tribus illis uersibus omissis melior euadit sententia — quam bene enim terrae uentis ab undis defensae cum montibus frustra aequore pulsatis cohaereant quisque uidet — uix audaculum fuerit hos quoque uersus illis de quibus supra dixi ut interpolatos addere.

Neque negari facile poterit etiam uersum huius libri 350 melius abesse quam adesse. cum enim a u. 349 haec legantur:

— quisquis mea signa relinquit

nec Pompeianis tradit sua partibus arma

hic nunquam uult esse meus

in his nec particulae ea significatione quae est *etiamsi non* positae exemplum non extat. accedit autem quod quo breuius eo fortius Caesar diceret:

quisquis mea signa reliquit,

hic nunquam uult esse meus.

Hos igitur uersus a Bobiensi afuisse putem, non tamen oblocuturus si quis certiora in aliis interpolationis argumenta inuestigauerit. de aliis autem rebus quae ex his schedis dicendae sunt, dicendi locus hic non est. haec igitur hactenus.

Vita scriptoris.

Natus sum Henricus Guilelmus Steinhart Schoenburgi in pago prope Numburgum Salanum sito, mense Decembris anni MDCCCXXXII, patre Henrico Ludouico sacrorum antistite, matre Laura Carolina Schulz. primis litterarum elementis a patre et ludi magistro imbutus anno XXXXII scholam orphanotrophi Halensis adii. qua relicta anno XXXXIII in nobilissimam scholam prouincialem Portensem me contuli, in qua usque ad finem anni L conmoratus sum cum aliorum praeceptorum insigni institutione usus, tum omnibus rebus a Carolo Steinhart patruo carissimo, quem per tres classes habui ordinarium, ita auctus atque adiutus, ut altera fere patria Porta mihi reddita sit, ipsi autem quomodo meritas exolui gratias prorsus nesciam. hinc maturitatis testimonio munitus incunte anno LI in Halensem uniuersitatem me contuli, philologiae et theologiae operam daturus. audiui autem per tria semestria disserentes Bernhardyum Erdmannum Hupfeldum Schwarzium. Halis relictis mense Aprili anni LII hanc academiam adii, magis magisque soli philologiae operam daturus, praesertim cum auctumno eiusdem anni Welckeri et Ritscheli benefici in seminarium philologicum essem receptus, cuius per biennium fui sodalis ordinarius. praeter hos autem audiui disserentes Arndtium Bernaysium Bleekium Brandisium Dahlmannum Loebellium Monnardum Ouerbeckium Schaarschmidtium Schopenum Schmidium, qui praeterea cum Welckeri uicarius seminarii exercitationes moderaretur haud mediocriter me sibi deuinxit. quibus omnibus uiris non possum non maximam habere gratiam.

Sententiae controuersae.

- I. Non iniustum est Burmanni de arte Lucaniana iudicium.
- II. De duplici recensione carminis Lucaniani cogitari nequit.
- III. Apud Lucanum I 5 sic emendo 'certatim totis concussum uiribus orbem.
- III. Apud eundem II 654 scribendum: 'tot insessae depulsis hostibus arces'.
- V. Carminis Horatiani I 3 uersus 27. 28. 34. 35 subditicii sunt.
- VI. In Aeschyli Prometheo 822 scribendum est ἡμῖν αὐχάριον.
- VII. Aeschyli fragmentum 80 (ed. Herm.) falso Dindorfus constituit.
- VIII. In Sophoclis Aiace uersus 601 sq. sic uidentur emendandi (ex parte cum Bergkio):
'Ἰδαία μίμων λειμώνια πήματα' ἄ-
θλων ἀνήριθμος αἰὲν εὐνώμαι.
- VIII. In Aristophanis Equitibus uersus 80 sq. sic restituendi:
ΔΗΜ. ἀλλὰ σκόπει
ὅπως γένηται τοῦτ' ἂν ἀνδρικώτατα.
- NIK. βέλτιστον ἡμῖν αἷμα ταύρειον πιεῖν.
-

65.684.152 v
78/22544